

УДК 657.1: 336.763

В.В. Мірошник, канд. екон. наук, О.Ю. Цьома

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

С.В. Орлик, канд. екон. наук

Кіровоградський національний технічний університет

Достовірність фінансової звітності як імператив економічної безпеки суб'єктів господарювання

У статті визначено причинно-наслідковий зв'язок між порушенням принципу достовірності фінансової звітності та припиненням діяльності підприємства. Проведено аналіз економічних злочинів в Україні та закордоном. Зокрема, проаналізовано такі випадки, як: помилки, вуалювання, фальсифікація фінансової звітності та випадки шахрайства у системі бухгалтерського обліку. Здійснено моніторинг епізодичності та системності підробок фінансової звітності та виявлено їх вплив на економічну безпеку підприємства.

фінансова звітність, достовірність, шахрайство, фальсифікація, вуалювання, помилка, економічна безпека

В.В. Мірошник, канд. екон. наук, А.Ю. Цёма

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

С.В. Орлик, канд. екон. наук

Кіровоградський національний технічний університет

Достоверность финансовой отчетности как императив экономической безопасности субъектов хозяйствования

В статье определено причинно-следственную связь между нарушением принципа достоверности финансовой отчетности и прекращением деятельности предприятия. Проведено анализ экономических преступлений в Украине и зарубежом. В частности, проанализированы такие случаи, как: ошибки, вуалирование, фальсификация финансовой отчетности и случаи мошенничества в системе бухгалтерского учета. Осуществлен мониторинг эпизодичности и системности подделок финансовой отчетности и обобщенно их влияние на экономическую безопасность предприятия.

финансовая отчетность, достоверность, мошенничество, фальсификация, вуалирование, ошибка, экономическая безопасность

Постановка проблеми. В сучасних умовах реформування економіки України, забезпечення достовірності фінансової звітності постає як невід'ємний елемент механізму боротьби з невизначеністю. Якщо розглядати звітність, як своєрідний екран стану справ підприємства, то вона має висвітлювати прозорість діяльності суб'єктів господарювання. Водночас екран проектує саме підприємство в особі бухгалтера, який у процесі висвітлення інформації для широкого кола користувачів керується не лише законодавчими вимогами, а й власним професійним судженням. Створення видимості успішної діяльності, привабливого фінансового становища для потенційних та реальних власників у кінцевому результаті веде до значних втрат. Як приклад, це:

1) повна або часткова втрата майна власників або банкрутство, або збитки (із практики зарубіжних компаній: Enron, Parmalat, MCI (World Com), LG Card, банк Barings та ін.; вітчизняний досвід: кредитна спілка «Капітал», Банки «Національний стандарт», «Володимирський», «Європейський» та ін.);

2) втрата ділової репутації підприємства чи зменшення довіри до нього (зарубіжні компанії: Siemens, Raid Aid, LG Group, Adelphia Communications та ін., вітчизняні – VAB Банк тощо).

Окреслена проблема вимагає приділення уваги дослідженню фактів порушення достовірності фінансової звітності з метою аналізу їх впливу на економічну безпеку суб'єктів господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблем шахрайства, фальсифікації та вуалювання в системі бухгалтерському обліку займалися такі вчені, як: Н.А. Блатов, Р. Еліот, Д. Віллінгейм, Д. Робертсон, Ф.Ф. Бутинець, І.Ф. Шерр, М.Р. Мет'юс, М.Х.Б. Перера.

Практичні підходи щодо боротьби з фальсифікацією фінансової звітності розробляють міжнародні організації, а саме: Асоціація незалежних сертифікованих бухгалтерів (ACFE), Комісія Тредуея (COSO), Американський інститут дипломованих бухгалтерів (AICPA), Price Waterhouse Coopers, International Finance Corporation та ін.

Спроби узагальнення, систематизації та узгодження всіх підходів та напрямків відносно попередження фальсифікації фінансової звітності, знайшли відображення у працях Л.В. Сотникової, О.А. Заббарової, Н.І. Петренко та ін.

Аналіз досліджень вчених дозволяє стверджувати, що деякі питання залишаються недослідженими, зокрема це питання моніторингу фактів фальсифікації фінансової звітності та їх впливу на економічну безпеку підприємства.

Постановка завдання. На основі заданої проблеми, виникає необхідність визначити факти фальсифікації фінансової звітності в розрізі розвитку сучасної методології бухгалтерського обліку та з погляду впливу на економічну безпеку суб'єктів господарювання.

Виклад основного матеріалу. Тенденції світової економіки останніх років виразно продемонстрували незастрахованність існуючої світової економічної системи від виникаючих фінансових криз. На думку економістів, криза 2008 року – це криза фінансової звітності організацій, що особливо підкреслювалося на XVIII Всесвітньому конгресі з бухгалтерського обліку (World Congress of Accountants), що проходив у листопаді 2010 року в Малайзії [4]. Фахівці зазначили, що ні американські національні стандарти бухгалтерського обліку (US GAAP), ні міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ) не змогли забезпечити такий рівень розкриття інформації у фінансовій звітності, який надав би зацікавленим в ній користувачам можливості для достовірного сприйняття реального стану справ в організаціях.

Поряд з тим, для вітчизняних підприємств, в процесі гармонізації національних вимог бухгалтерського обліку до міжнародних стандартів виникають додаткові складнощі. Вони пов'язані з необхідністю перетворення облікової інформації таким чином, щоб скласти фінансову звітність, яка відповідає П(С)БО, з одного боку, і достовірно відображує її фінансове становище за МСФЗ, з іншого. Не завершеність процесу узгодження П(С)БО та МСФЗ породжує ряд як об'єктивних, так і суб'єктивних помилок при складанні фінансової звітності.

Водночас, власники активів підприємства потребують достовірної інформації про реальний фінансовий стан підприємства. Адже, якщо фінансова інформація вільна від суттєвих помилок та упередженості її користувачі можуть покластися на неї при прийнятті важливих управлінських рішень. Для того, щоб забезпечити об'єктивною фінансовою інформацією заінтересований користувачів, необхідним являється окреслення фактів порушення достовірності фінансової звітності.

В 2014 році компанією «Price Waterhouse Coopers» (PWC) [2] було проведено глобальне опитування щодо економічних злочинів у світі. Найбільшу частку займають такі злочини, як незаконне привласнення активів (69%), шахрайство із закупівлями (29%),

хабарництво і корупція (27%), кіберзлочинність (24%) і на п'ятому місці знаходяться злочини у системі бухгалтерського обліку, які становлять близько 22% (рис. 1).

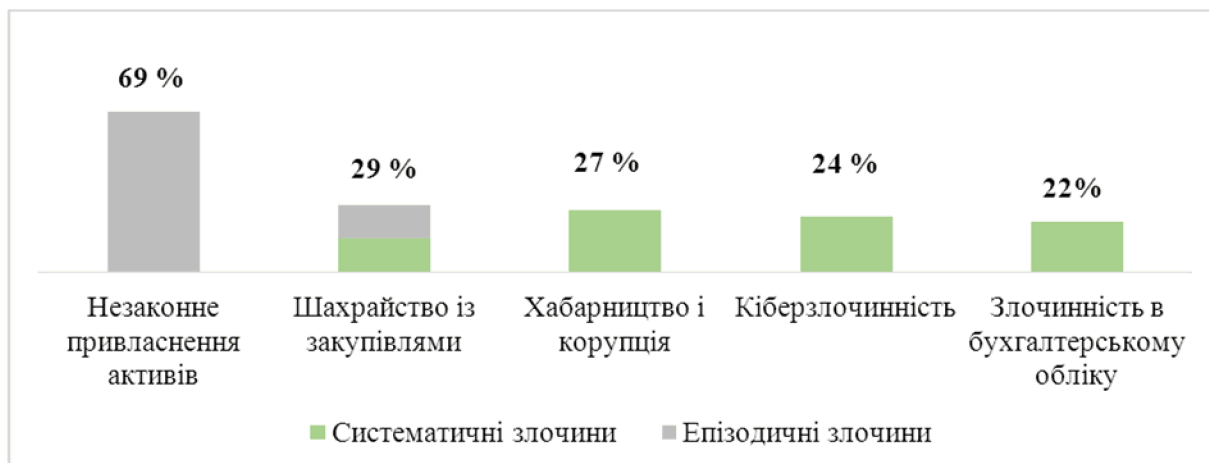

Рисунок 1 – Найчастіші випадки економічних злочинів у світі за 2014 рік за даними аудиторської компанії Price Waterhouse Coopers

Джерело: складено авторами за даними результатів досліджень компанії Price Waterhouse Coop [2]

В Україні міжнародна аудиторська компанії «Price Waterhouse Coopers» (PWC) проводила дослідження економічних злочинів у сфері господарювання в 2011 році, якому передував звіт 2009 року [3]. Динаміка економічних злочинів у сфері господарювання за 2009 та 2011 рр. в Україні зображено на рис. 2.

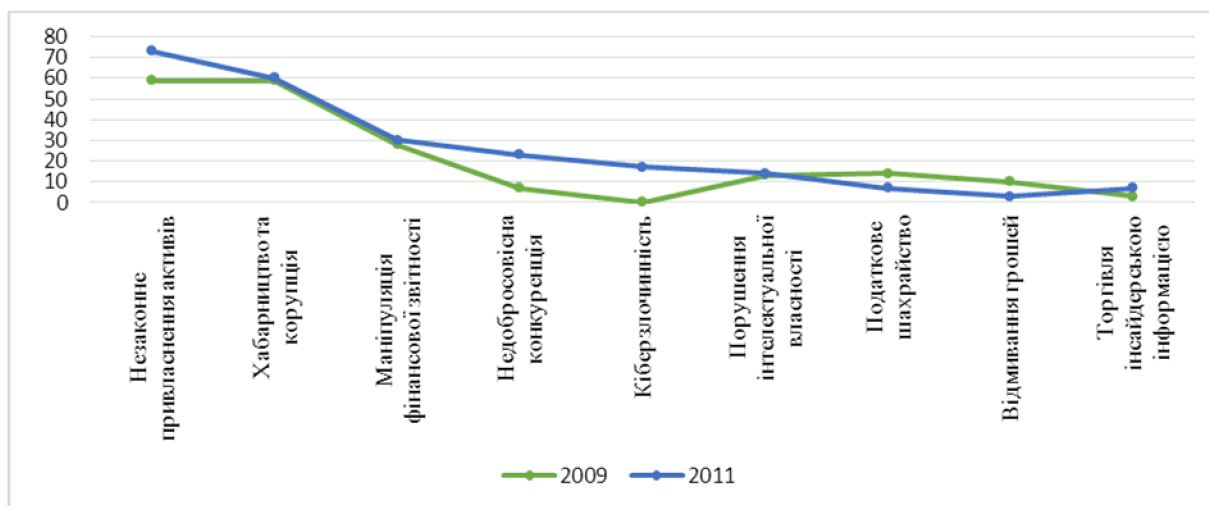

Рисунок 2 – Динаміка економічних злочинів у сфері господарювання в Україні за 2009 та 2011 рр.

Джерело: складено авторами за даними результатів досліджень компанії Price Waterhouse Coop [3]

Можна прослідкувати, що випадки маніпуляції із фінансовою звітністю в 2011 р. значно зросли порівняно з 2009 р. та займають третє місце серед всіх економічних злочинів (30%), друге місце посідає корупція (60%) та перше – незаконне привласнення активів (73%).

В розрізі зазначених домінуючих злочинів зростаюча динаміка характерна не тільки для України. Закордонна статистика мало чим відрізняється від вітчизняної.

Асоціація фахівців з розслідування розкрадань і шахрайства (ACFE) у 2014 р. проводила дослідження фактів шахрайських дій у підприємницькій діяльності на предмет збитків від незаконної діяльності, в якому взяли участь фахівці з 94 країн світу. За даними цього дослідження, в середньому втрати звичайної організації в результаті шахрайських дій становлять до 5 % її доходів на рік [5].

В дослідженні ACFE узагальнила всі схеми сучасних економічних злочинів, що зображено на рис. 3.

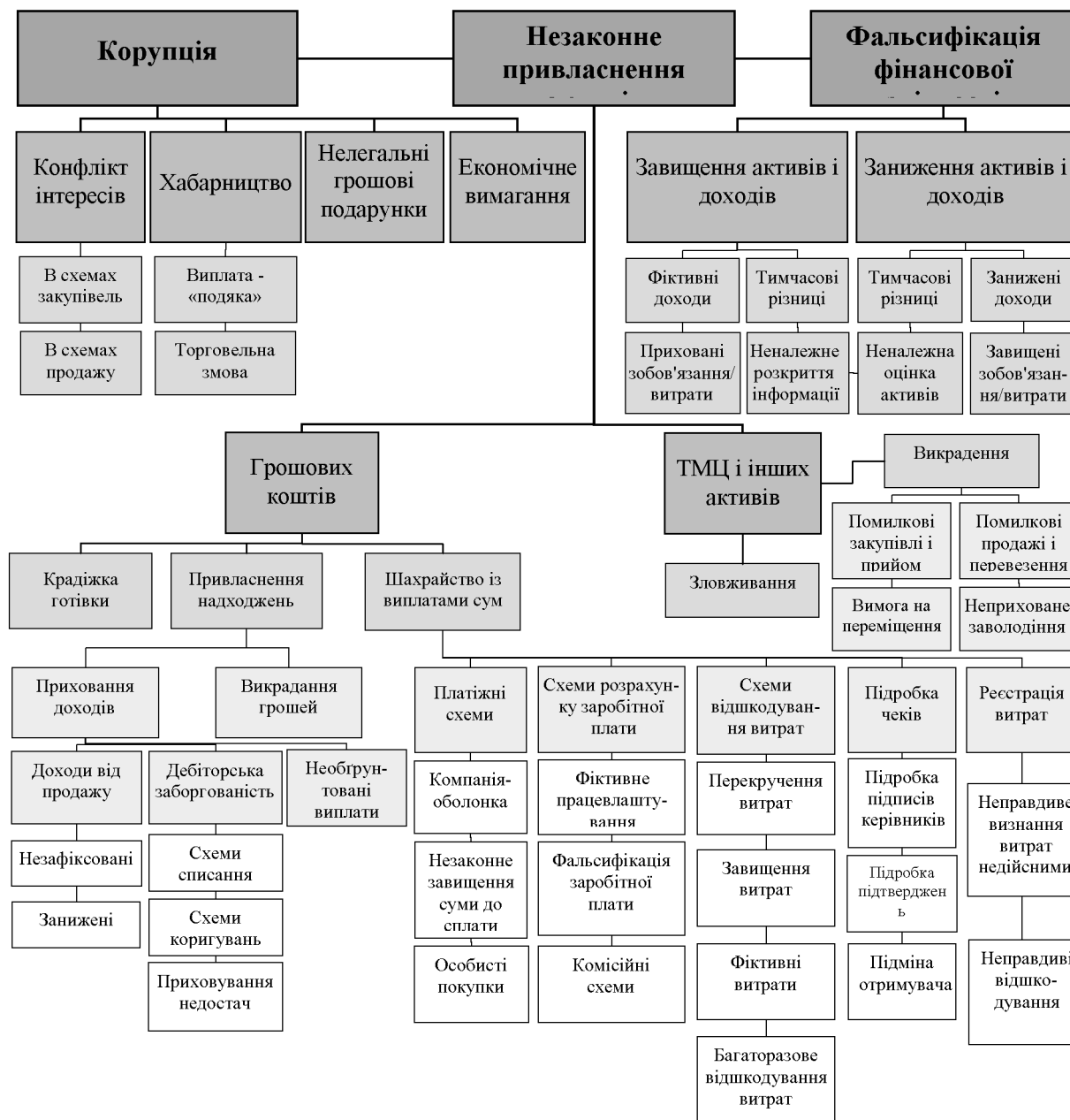

Рисунок 3 - Класифікація видів шахрайства та зловживань

Джерело: перекладено та адаптовано авторами за даними Асоціація незалежних сертифікованих бухгалтерів з виявлення фальсифікації фінансової звітності (ACFE) [5]

У дослідженні також зазначено, що зазначені злочини не можливо провести без участі працівника служби бухгалтерського обліку, що послужило розробці типової характеристики такого службовця, що узагальнено у табл. 1.

Таблиця 1 – Портрет типового внутрішньо-організаційного злочинця

Стать	Чоловіча
Вік	31-40 років
Стаж	6 і більше років
Освіта (рівень освіти)	Вища, економічна або юридична

Джерело: складено авторами

У глобальному звіті ACFE визначено, що приблизно 77 % випадків шахрайства були скоєні особами, які працюють в одному з семи відділів: бухгалтерського обліку, операцій, продажів, виконавчому (верхній рівень управління), обслуговування клієнтів і фінансів.

З метою визначення тенденцій розвитку шахрайства в Україні та проведення об'єктивних паралелей між рівнем та видами фальсифікації і шахрайства у сфері обліку, за даними Єдиного державного реєстру судових рішень нами здійснено вибірку судових рішень на предмет дослідження випадків шахрайства із обліковими даними суб'єктів господарювання України (табл. 2).

Таблиця 2 – Злочини у сфері господарської діяльності за даними Єдиного державного реєстру судових рішень України за III квартали 2011 – 2014 рр.

Критерії	Роки			
	2011	2012	2013	2014
Фальсифікація фінансової звітності	1021	2311	1972	1390
Відмивання незаконно отриманих доходів	86	95	115	85
Шахрайство з фінансовими ресурсами	2	11	68	62
Доведення до банкрутства	0	1	4	0
Фіктивне банкрутство	0	1	0	0
Ухилення від сплати ЄСВ та податків, зборів і платежів	4	30	52	32
Ухилення від сплати податків, зборів та платежів	238	338	407	283

Джерело: згруповано авторами за даними Єдиного державного реєстру судових рішень України [1]

За розглянутими судовими рішенням в період із 2011 по 2014 рр. визначено, що фальсифікація фінансових результатів є найпопулярнішим видом шахрайської діяльності у системі бухгалтерського обліку в Україні [1]. При цьому такі дії переважно зорієнтовані на приховування реального фінансового стану справ підприємства від державних контролюючих органів: ухилення від сплати податків та зборів (понад 70 %), ухилення від кримінальної, адміністративної та майнової відповідальності за здійснення незаконної (тіньової) фінансової діяльності (20 %). До частих незаконних випадків також належить шахрайство із фінансовими ресурсами (10 %), що передбачає здійснення незаконної діяльності протягом всього облікового процесу або в певні його етапи: вуалювання операцій умисного переміщення активів, приховування нестач, неправильна оцінка необоротних засобів тощо.

Дослідження показало, що фальсифікування публічної фінансової звітності підприємств в Україні має місце. Динаміку злочинності в області фінансової звітності в Україні зображено на рис. 4.

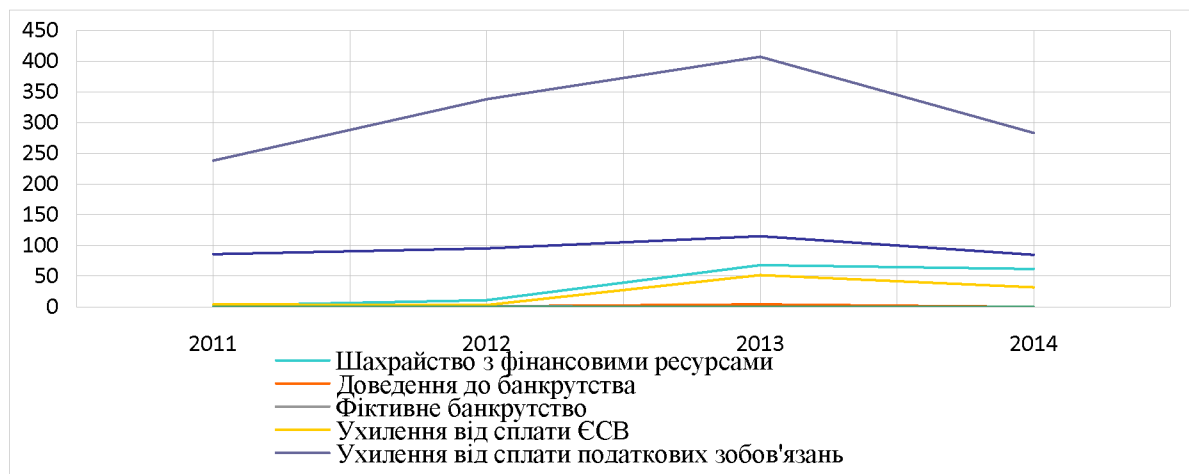

Рисунок 4 – Динаміка злочинів у сфері господарської діяльності в Україні за 2011-2014 роки

Джерело: розроблено авторами на підставі даних Єдиного державного реєстру судових рішень України [1]

Із рисунку 4 видно, що рівень фальсифікації з 2011 року зростає, а на 2013 рік припадає найбільша кількість шахрайських випадків. Шахрайство з фінансовими ресурсами має найбільший динамічний стрибок: від 1% до 13% за досліджуваний період. Діаграма показує популярність в Україні податкового шахрайства (близько 2/3 досліджених випадків), а також легалізації (відмивання) незаконно отриманих доходів (близько третина досліджених випадків). Поміж тим, шахрайські схеми із штучним банкрутством та поданням фальшивої публічної звітності не є такими частими, як закордоном.

Тож результати аналізу вказують на недосконалість нормативно-методологічного підґрунтя системи бухгалтерського обліку в Україні. До того ж наявна неузгодженість податкового обліку із фінансовим, що ускладнює виявлення фактів злочинності і мотивує їх виникнення.

Таким чином вважаємо, що класифікація видів шахрайства та зловживань (ACFE) (рис. 3) є найбільш доцільною для використання контролерами і аудиторами. Вона містить всі можливі випадки підробок з фінансовою звітністю, що дає змогу досліджувати і виявляти правопорушення у системі бухгалтерського обліку в процесі перевірки та здійснення напрямків забезпечення достовірності відображеної інформації в поданій звітності. В ній чітко розмежовано види економічних злочинів відповідно до міжнародних стандартів аудиторської діяльності та бухгалтерського обліку: методи фальсифікації систематизовано за об'єктивним фактором, деталізація розроблена на основі механізму здійснення господарської діяльності, аналітична класифікація випадків застосування шахрайських схем виведена згідно із методології класифікації активів і зобов'язань в бухгалтерському обліку.

Висновки та перспективи подальших досліджень. В результаті досліджень було виявлено, що шахрайство в сфері обліку в Україні, як один із ключових факторів дестабілізації системи відтворення і перерозподілу фінансових ресурсів між економічними суб'єктами, є фактором проблемного розвитку досконалого

підприємництва в країні. Визначено, що процес попередження фальсифікації фінансової звітності потребує реформування методологічних засад обліку та аудиту, із змістовною законодавчою підтримкою держави в аспектах регулювання цих процесів та впровадження ефективної облікової політики. Результати дослідження дають змогу пов'язувати і виявляти недостовірні облікові дані для формування повної картини шахрайства на підприємстві.

В ході дослідження було виявлено, що близько в 77 % розкритих випадків шахрайства беруть безпосередню участь працівники управлінських і облікових відділів. Тому дослідження даного питання потребує розгляду із точки зору системи внутрішнього контролю на підприємствах як напрямку забезпечення економічної безпеки підприємства, а також доцільно детально досліджувати окремо процес податкового шахрайства як напрямку забезпечення безпеки бюджетного процесу на рівні економіки держави.

Список літератури

1. База даних судових рішень [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Єдиного державного реєстру судових рішень. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/>
2. Всесвітній огляд економічних злочинів [Електронний ресурс] // Публікації аудиторської компанії PwC. – Режим доступу : <http://www.pwc.com/ua/uk/services/forensic/publications.jhtml>
3. Україна. Всесвітній огляд динаміки економічної злочинності. Загроза кіберзлочинності [Електронний ресурс] // Pricewaterhouse Coopers, 2011. – 16 с. – Режим доступу до журн. : http://www.pwc.com/ua/ru/press-room/assets/GECS_2011_Report_Ukraine_v42_GC.pdf.
4. Report on the World Congress of Accountants 2010 (WCOA) held in Kuala Lumpur, Malaysia [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.hayesknight.com.au/archives/2408>
5. Report to the nations on occupational fraud and abuse [Електронний ресурс] // ACFE. – Режим доступу : <http://www.acfe.com/rtnn/docs/2014-report-to-nations.pdf>

Victoria Miroshnyk, Olexandr Tsoma

Cherkasy National University named after Bohdan Khmelnytsky, Cherkasy, Ukraine

Svetlana Orlik

Kirovohrad National Technical University, Kirovohrad, Ukraine

The Authenticity of Financial Statement as Imperative of Economic Security of Business Entities

The study focuses on the researching the distortion facts in financial statements that have a negative impact on economic security.

In article had defined a causal link between infraction of the authenticity principle of financial statement and termination of an enterprise's activity. The study was conducted on the basis of analysis of economic crimes using analytical data of international audit company "Price Waterhouse Coopers", Association of Certified Fraud Examiners and Unified State Register of judgments Ukraine. In particular, it was analyzed such things as financial statement errors, window-dressing and falsification of financial statement and fraud causes in the accounting system. It was monitored an episodic and the systematic of forgery of financial statements to identify the influence on economic security.

Based on study, it was drew conclusions concerning implementation the authentication control methods of financial statement.

financial statement, authenticity, fraud, falsification, error, window-dressing, economic security

Отримано 19.11.14